

Londonderry márkí és hitvесе találkozásai Széchenyivel 1840-ben Győri Pál írása*

Egy Széchenyi István angol kapcsolatairól szóló tanulmányban (Kropf Lajos: Gróf Széchenyi István angol ismerősei. Budapesti Szemle, 1903) akadtam erre a részletre:

Széchenyi grófnak egy másik angol barátja, Londonderry marquis volt, ki 1840-ben meglátogatta őt Nagy-Czenken feleségével. A marchioness leírta a látogatást egy könyvben, mely Londonban 1844-ben jelent meg. Szerinte a gróf egész «anglomaniac» volt; nagy-czenki kastélya igen kényelmes s egészen angol módra épült és berendezett ház volt.

Sikerült azonosítanom az említett könyvet, az azt megíró hölgyet és a férjével, Londonderry 3. márkijával (1819-54) nagy útjukon tett látogatósaik leírását is.

NARRATIVE OF A VISIT TO THE COURTS OF VIENNA, CONSTANTINOPLE, ATHENS, NAPLES, &c., by THE MARCHIONESS OF LONDONDERRY
LONDON: HENRY COLBURN, PUBLISHER, GREAT MARLBOROUGH STREET. 1844.

Charles William Stewart (később Vane-Tempest), Londonderry 3. márkija –
Sir Thomas Lawrence festménye¹

A könyv szerzőjének, Londonderry márkí (magyarosan: őrgróf) második feleségének portréja a könyvben:

* a szerző ezúton fejezi ki köszönetét Csorba László történész professzor úrnak értékes lektori véleményéért, amellyel segítette a cikk végleges formába öntését.

¹ A kép forrása: <https://www.nationaltrustcollections.org.uk/object/1542317> (letöltés: 2023. február 2.)

Lady Frances Anne Vane-Tempest (1800–1865)

Lord Londonderry (eredeti családi neve: Stewart) végigharcolta a napóleoni háborúkat, majd 1814–1825 között a Brit Birodalom követeként szolgált Bécsben. Szinte bizonyos, hogy már ebből az időből ismerte Széchenyiéket. 1809-ben házasodott másodszor, és a dúsgazdag Frances Anne Vane-Tempest – mint egyetlen leányági örökös – azzal a feltétellel hozhatta magával új családjába tágas apai birtokait, ha férje fölveszi az Earl Vane nevet. Ez meg is történt, de a társasági kapcsolatokban nemigen okozott változást, mert közben megmaradt általánosan használt főnemesi címe, a saját birtokáról alkotott Lord Londonderry. Amikor Széchenyi az 1820–30-as években az angol fővárost fölkereste, többször találkozott a régi bécsi ismerősökkel, bár ennek nincs közvetlen nyoma naplóiban. Egy 1823. május 14-i bejegyzése szerint a márkitól a mezőhegyesi állami katonai méntelep is vásárolt fedező csődört.²

A nagy kelet- és dél-európai utazásról írott könyvben két látogatás kapcsán találunk említést Széchenyi Istvánról. Érdekesek az angol arisztokraták benyomásai vendéglátóik lakhelyéről, azok környezetéről, az ország lakosairól és településeiről. Széchenyiről és családjáról igen alapos személyes ismereteik voltak. 1840 kora őszen zajlottak ezek a látogatások, a nagy európai körutazás kezdeti napjaiban.

43-45. oldal:

Látogatás Esterházy hercegnél Pottendorfban.

² Széchenyi István: Napló. Vál., szerk, jegyz. Oltványi Ambrus. Budapest, 1978. 298.

„(1840.) október 3. szombat – Elindultunk Pottendorfba Esterházy herceghez.³ Ez a rezidencia körülbelül harminc mérföldre található Bécestől, és nagyon szép helyen fekszik. A birtok angolosan van kialakítva, és egy kis patak folyik át rajta. Rengeteg virág díszíti a mellvédeket, korlátokat és a kis hidakat; a ház régi, de a jelenlegi tulajdonos átalakította és nagyon kényelmes lett. Nem túl nagy, mindössze hat nívós lakosztályt tartalmaz a miénken kívül.

A party szűkkörű volt; Lichtenstein Leopoldine hercegnő, Esterházy herceg nővére, a herceg Miklós fia,⁴ Széchenyi gróf és mi vettünk részt rajta. Hat órakor ültünk le vacsorázni.

Másnap reggel kilenc órakor nyitott hintóval indultunk Fraknóra,⁵ a herceg tulajdonában lévő, mintegy huszonhét mérföldnyire lévő, különös régi erődhez. Rossz idő esetére egy fedett hintó követett minket. Egy Pottendorf melletti kis folyó⁶ választja el Ausztriát Magyarországtól. Több tiszta és fehérre meszelt kis falun hajtottunk keresztül. A házak a gyakori tüzek miatt meglehetősen távol vannak egymástól, az utcák szélesek. A parasztság megjelenése tisztességes volt – mindenki kényelmesen és jól öltözött, a viselkedésük pedig tiszteletteljes.”

A pottendorfi kastély ma⁷

50-52. oldal:

Látogatás Széchenyi grófnál, Nagycenken. Ez a történet a műben ugyan később szerepel, de valójában korábban került rá sor. Az időpontot pontosan megállapíthatjuk a gróf naplóbejegyzése alapján: 1840. szeptember 30.⁸

³ Esterházy (III.) Pál Antal (1786–1866) herceg, 1815–1842 között a Habsburg Birodalom londoni követe, 1848-ban a Batthyány-kormányban a király személye körüli miniszter. Széchenyi valószínűleg korábban is ismerte már, de 1822 óta voltak közelebbi baráti viszonyban. Több ízben is fölkereste Londonban, majd 1825-ben hivatalosan elkísérte Reimsbe, amikor Esterházy a bécsi udvart képviselte X. Károly francia király koronázásán.

⁴ Pál herceg nővére, Leopoldine Mária (1788–1846) ekkoriban már Moritz von Liechtenstein herceg tábornagy özvegye, az ifj. Miklós (1817–1894) pedig a herceg fia.

⁵ Az angol szövegben a német név szerepel: Forchenstein; itt található a hercegi család műgyűjteményének középkori kollekcója.

⁶ A Lajta folyó.

⁷ Forrás: Wikipédia

„Négy órakor indultunk Eszterházi Nagycenkre,⁹ Széchenyi István gróf, magyar nemes lakhelyére. Úgy volt megbeszélve, hogy nála fogunk vacsorázni. Őt már korábbról közelebbről ismertük, mivel többször is járt Angliában, és mondhatni eléggé angломán.

Régebben megfogadta, hogy semmi sem készítheti arra, hogy megházasodjon, de hét évvel ezelőtt mégis megszegte az elhatározását, és egy Zichy grófnővel, akihez régóta vonzódott, mégis egybekeltek.¹⁰ A grófnőnek korábban öt saját gyermeke született, elhalt férjének pedig előző feleségeitől még néhány.¹¹ Mostani házasságukból pedig két gyönyörű szemű kicsi fiuk van,¹² így ez egy igazán nagy családi vacsora volt.

A gróf egy kissé szokatlan, de kényelmes házat épített,¹³ ami nagyon angolosnak tűnik, és különféle csillárokkal szerelte fel. A nagy ebédlő úgy ki volt világítva, mint egy bálterem, a kredenceket a pozsonyi, pesti és bécsi versenyeken nyert kupák stb. töltötték meg.

A gróf viselkedése és a fogadtatásunk nagyon szívélyes és kellemes volt, éreztük, hogy nagyon igyekeznek, hogy minden a mi örömünkre szolgáljon. Ezért nagyon örültem, hogy az eső nem rontotta el aznapi ottlétünket. A gróftot ugyanolyan szórakoztatónak és elbűvölőnek találtam, mint ahogy megismertem.

Vacsora után nem sokkal elbúcsúztunk, és továbbutaztunk Kismartonba,¹⁴ ahová úgy tíz óra tájban érkeztünk meg, nagyon fáradtan, és hamar le is fektünk.”

Széchenyi naplójában pár héttel később is felbukkan a már továbbutazó őrgrófi házaspár: „Londonderry nagyon nyájas levelet írt nekem a gőzhajózásról etc., etc.”¹⁵ Lehet, hogy a cenki vacsorán a legnagyobb magyar kedvenc rögeszméire is ráterelődhetett a szó, és az angol vendég talán ezekre visszautalva írhatott neki dunai élményeiről.

Ha manapság egy angol utazó Magyarországon megfordul, szinte minden városban találkozhat Széchenyi István nagyszerű szobraival. Ha viszont a magyar látogató Londonderry márki hasonló emlékjelére kíváncsi, Durham városának piacterét kell fölkeresnie, ahol elgyönyörködhet az egykori katonát huszár-tábornoki uniformisban megörökítő, 1861 óta ott álló, kétszeres életnagyságú, bronz emlékműben. Olasz művész, Raffaele Monti alkotása, a megrendelő pedig – aki közadakozásból a finanszírozást összegyűjtötte – a fentebb idézett munka szerzőnője, a szerető hitves, Lady Anne Vane-Tempest volt. De számunkra a legérdekesebb a mitikus ráadás! Amikor ugyanis a szobormű elkészült, állítólag

⁸ Gróf Széchenyi István naplói 5. 1836-1843. Szerk. *Viszota Gyula*. Budapest, 1937. 407.

⁹ Az angol szövegben Siegendorf szerepel, ami nyilván a falu német nevének (Zinkendorf) félrehallott változata.

¹⁰ A naplóbejegyzéshez képest mintegy négy és fél évvel korábban, 1836. február 4-én vette feleségül Seilern-Aspang Crescence grófnőt, Zichy Károly gróf özvegyét.

¹¹ Seilern grófnőnek valójában hét saját és hét fogadott gyermeke volt.

¹² Széchenyi Béla (1837–1918) és Széchenyi Ödön (1839–1922).

¹³ Utalás arra, hogy az ún. Vöröskastély nevű szárny az eredeti barokk épületet szokatlanul nagyméretű toldalékkal bővítette.

¹⁴ A angol szövegben itt is a város nevének német változata: Eisenstadt szerepel; itt van az Esterházy hercegi család birtokközpontja és legjelesebb kastélya.

¹⁵ *Széchenyi István: Napló. Vál., szerk, jegyz. Oltványi Ambrus*. Budapest, 1978. 919.

egy vak koldus körbetapogatta, és megállapította, hogy a lónak nincs nyelve! Mire a szobrász annyira elkeseredett, hogy öngyilkos lett...¹⁶

Ugye ismerős a motívum? Ugyanezt varrták a budapesti Lánchíd oroszlánjai, no meg Marschalkó János szobrászművész nyakába, aki azonban vígan élte világát, és bebizonyította, hogy abban az ülő helyzetben, ahogyan ő a sörényeseket ábrázolta, a nyelv lelapul a szájban és kívülről nem látszik.¹⁷ Természetesen az Angliában alkotó olasz művésznek sem lett semmi baja a bizonyára bosszantó, mert teljesen alaptalan pletykától. De számunkra, Széchenyi-tisztelők számára van abban valami sejtelmesen nagyszerű, hogy még ez a vándoranekdota is összeköti a nagy Széchenyit egy távoli angliai barátjával, és legnagyobb, ma is álló, szimbolikus jelentőségű műszaki alkotását annak durhami lovas szobrával.

¹⁶ <https://durhammagazine.co.uk/featured/durham-market-places-controversial-equestrian-statue-tantrums-suicide-bankruptcy/026095/> (letöltés: 2023. február 2.) – A kép forrása:

<http://community.dur.ac.uk/paul.hodgkinson/wordpress/index.php/2013/06/april-2013/> (letöltés: 2023. február 2.)

¹⁷ *Tóth Béla: Mendemondák. A világtörténet furcsaságai. Válogatás. Budapest, 1984. 89–90.*